

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ МОНІТОРИНГУ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД****С. Сологуб, аспірант**

ORCID ID: 0000-0003-4802-037X

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

© С. Сологуб, 2022

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2022.03-04.094>

Сологуб С. Теоретичні засади організації моніторингу соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад

Вивчено питання, пов'язані з теоретичними засадами організації моніторингу соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад. Доведено, що моніторинг трактується як: система (моніторинг становить систему збору, обробки, аналізу, оцінки і прогнозування соціально-економічного стану територій), процес (моніторинг виконує роль процесу, який дає змогу вчасно виявити відхилення та причини цих відхилень під час здійснення діяльності органами управління об'єднаних територіальних громад), трирівнева модель (моніторинг розглядають як трирівневу модель, де на першому рівні вживають заходів із планування; на другому – проводиться спостереження; на третьому – формуються заходи реалізації проєктів), безперервне спостереження (моніторинг – безупинне спостереження за станом об'єкта, розвитком явища з метою визначення заходів стратегії соціально-економічного розвитку). Визначено, що моніторинг – це складний процес безперервного спостереження за допомогою використання наперед визначених показників, які характеризують стан і перспективи обраного об'єкта.

Узагальнено визначення поняття організації моніторингу соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад: це сукупність методів, способів і заходів для досягнення визначеної мети. Зазначено, що організація моніторингу охоплює вживання заходів з метою вирішення визначених проблемних питань: створення стратегії соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади; визначення меж управління нею тощо. Доведено, що для раціональної організації моніторингу необхідно встановити послідовність його проведення. Тому основними етапами моніторингу слід виокремити: методичний, технічний та організаційний. Кожен із цих етапів має особливості, цілі та засоби проведення.

Ключові слова: моніторинг, соціально-економічний розвиток, організація моніторингу, ОТГ, об'єднана територіальна громада, етапи організації моніторингу.

Solohub S. Theoretical fundamentals of the organization of monitoring for the social and economic development of united territorial communities

The article is devoted to studying the issues related to the theoretical fundamentals of the organization of monitoring for the social and economic development of united territorial communities. It is proven that monitoring is interpreted from the positions of: system (monitoring is a whole system of collection, payment, analysis, assessment and forecasting of the social and economic conditions of territories), process (monitoring acts as a process that allows timely detection of deviations and the causes of these deviations during the activities implementation by managerial bodies of the united territorial community), three-level model (monitoring is considered as a three-level model, where planning measures are carried out at the first level; monitoring is carried out at the second level; project implementation measures are formed at the third level), continuous observation (monitoring is a continuous observation for the conditions of the object, development of the phenomenon throughout the entire period in order to determine measures of the strategies of social and economic development). It is determined that the very essence of monitoring is a complex process of continuous observation using predetermined indicators characterizing the state and prospects of the selected object.

The general definition of the concept of monitoring for the social and economic development of united territorial communities is a set of methods and measures to achieve a predetermined goal. It is noted that organization of monitoring includes implementation of the measures aimed at solving certain problematic issues: creating a strategy for the social and economic development of the united territorial community; defining the limits of its management, etc. It is proven that for the rational organization of monitoring, it is necessary to distinguish the sequence of its implementation. Therefore, the main stages of monitoring should be distinguished, namely methodical, technical and organizational. Each of the above stages contains its specific characteristics, goals and means of implementation.

Key words: *monitoring, social and economic development, organization of monitoring, community, united territorial community, stages of monitoring organization.*

Постановка проблеми. Моніторинг має особливе значення у соціально-економічному розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Процес організації моніторингу соціально-економічного розвитку ОТГ потребує детального дослідження, оскільки є багатоаспектним явищем. Метою організації моніторингу має бути контроль показників діяльності територіальної громади, підвищення ефективності управління, а також своєчасне реагування на зміни в системі зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на діяльність ОТГ. Основна проблема, яка виникає під час організації моніторингу, – визначення послідовності дій, які мають призвести до ефективного результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних засад організації моніторингу соціально-економічного розвитку ОТГ містяться у працях багатьох учених. Так, О. В. Гавриленко (2019, с. 127) та О. В. Чепіжко (2012) визначають організацію моніторингу як певну систему заходів. В. В. Коваленко (2012), О. Ю. Чубукова та ін. (2011, с. 124) досліджують організацію моніторингу як процес аналізу, оцінки та планування використання інформації. О. Р. Процишин (2012) визначає організацію моніторингу соціально-економічного розвитку як комплекс механізмів реалізації стратегій розвитку. О. М. Дутченко (2012, с. 173) та О. В. Мудрака (2014, с. 64) описують організацію моніторингу як метод певної системи. О. О. Удалих (2015) визначає організацію моніторингу як елемент системи контролю. Отже, серед науковців немає одностайності у визначенні цього терміна, проте вони доповнюють один одного.

Постановка завдання. Основна мета дослідження полягає у визначенні теоретичних засад організації моніторингу соціально-економічного розвитку ОТГ.

Методика дослідження та матеріали. Методологічною підставою для дослідження організації моніторингу соціально-економічного розвитку ОТГ є систематичний підхід, який дає змогу вивчати описаний процес системно. Також під час дослідження використано такі методи: індукції та дедукції – для тлумачення сутності понять «моніторинг» та «організація моніторингу»; аналізу та синтезу – для обґрунтування чільних проблем організації проведення моніторингу; графічний – для наочного відображення отриманих результатів під час дослідження; абстрактно-логічний – для формування висновків і пропозицій. У дослідженні опрацьовано фахові статті та електронні фахові видання відповідно до обраної тематики.

Виклад основного матеріалу. У сучасних економічних умовах моніторинг є важливою складовою інформаційно-аналітичної підсистеми загальної системи управління, що зумовлено потребою забезпечення ухвалення управлінських рішень повною, оперативною та об'єктивною інформацією про реальний стан і подальший його розвиток. Ефективність діяльності – один із найважливіших об'єктів системи моніторингу, який є актуальним для соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад. Своєчасність, усебічність і неупередженість – певні критерії, за якими моніторинг є місцем провідної системи управління.

З'ясування економічної сутності питання моніторингу реалізації соціально-

економічного розвитку ОТГ відображено у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Так, Економічний енциклопедичний словник визначає моніторинг як безперервне спостереження і аналіз діяльності економічних об'єктів (2006).

Англійські науковці Б. Гогвуд та Я. Ган аргументують, що моніторинг – це не тільки механізм нагромадження даних, він охоплює формування рішень стосовно того, які дії необхідно виконати, якщо вектор діяльності відхиляється від обраних цілей (2004, с. 156). Дослідниця К. Вайс визначає моніторинг як безперервне спостереження, аби встановити, чи заходи стратегії розвитку реалізовується так, як планувалося, чи ресурси використовуються за цільовим призначенням (2000, с. 224).

Науковиця Л. П. Оленковська розглядає систему моніторингу як тривірневу модель (2015):

– на першому рівні моніторингу здійснюється аналіз планів і програм на відповідність орієнтирам і цілям стратегії;

– на другому рівні моніторингу проводиться спостереження за оперативністю реалізації проєктів та їх частин;

– третій рівень моніторингу – це система моніторингу реалізації проєктів за індикаторами. Основне питання полягає у визначенні оптимальних показників.

На думку А. А. Пакуліни (2016, с. 259), моніторинг – це систематичний збір та обробка інформації, які можна використати для вдосконалення процесу ухвалення рішень та опосередкованого інформування громадськості або безпосередньо як інструмент зворотного зв'язку для реалізації проєкту, оцінки програми чи створення нових політичних дій.

Натомість С. О. Князев (2013, с. 31) вважає, що моніторинг – це сукупність періодично повторюваних аналітико-діагностичних дій, які становлять інформаційну частину управління соціально-економічними процесами з метою збільшення якості життя населення. В. М. Якубів та ін. [15, с. 180] моніторинг соціально-економічного розвитку регіону розуміють як систему спостереження, оцінки, аналізу та прогнозування економічного та соціального стану регіону.

Автори В. К. Галіцин, О. П. Суслов і Н. К. Самченко розглядають моніторинг у трьох аспектах: як засіб контролювання ситуації, як складову технології управління та як фактор зниження ризику за реалізації стратегії об'єкта (2013, с. 331). А. Ю. Шевяков і Г. Б. Клейнер визначають також три варіанти концепції моніторингу: 1) цільову, спрямовану на певну проблему; 2) інструментальну, яка вирізняє застосування власних тільки моніторингу засобів і методів; 3) інтеграційну, в якій моніторинг є результатом об'єднання елементів статистики, аналізу та діагностики (1993, с. 7).

Науковець Б. Г. Литвак розглядає моніторинг як «виявлення значних відхилень у процесі здійснення діяльності виробничими системами» (2002, с. 334). Натомість І. А. Бланк визначає моніторинг у розрізі «механізму постійного спостереження за контрольними показниками, визначення величини відхилень фактичних результатів від передбачених та виявлення причин цих відхилень» (2011, с. 337). П. В. Єгоров і Н. В. Алексєєнко зазначають, що система спостережень, оцінювання якості управління діяльності виробничих систем за визначений період часу, а також визначення майбутнього стану діяльності на основі ухвалення ефективних управлінських рішень (2005, с. 56).

На думку Е. Ведунг, моніторинг становить оцінювання процесу, коли ретельно вивчається увесь процес утілення, від формального ухвалення заходу до участі адресата в наданні послуги (2003, с. 114). Л. В. Пан і Н. В. Романченко визначають його як систему управління зв'язками із середовищем функціонування організації (2008, с. 357). В. Добреньков та А. Кравченко (2008, с. 160) моніторинг убачають як «спосіб спостереження, оцінювання та прогнозу», зазначаючи, що моніторинг можна визначити як «постійне спостереження за процесом, станом об'єкта, розвитком явища протягом достатньо тривалого періоду за однаковою системою показників та методикою». Узагальнення та систематизація поняття «моніторинг» наведено у таблиці.

Отже, моніторинг – це складний процес безперервного спостереження за допомо-

гою використання попередньо визначених показників, що характеризують стан і перспективи обраного об'єкта. Моніторинг є одним із головних елементів реалізації стратегій соціально-економічного розвитку терито-

ріальної громади, оскільки забезпечує повною, правдивою, своєчасною та реальною інформацією про об'єкти органів місцевого самоврядування для ухвалення подальших управлінських рішень.

Таблиця

Систематизація підходів до визначення понятійного апарату «моніторинг»*

№	ПІБ автора	Характеристика підходу
ЯК СИСТЕМА		
1.	А. А. Пакуліни; С. О. Князєв; В. М. Якубів та ін.; П. В. Єгоров та Н. В. Алексєєнко; Л. В. Пан і Н. В. Романченко	Моніторинг утворює систему збору, оброки, аналізу, оцінки і прогнозування соціально-економічного стану територій.
ЯК ПРОЦЕС		
2.	Б. Г. Литвак; Е. Ведунг	Моніторинг виконує роль процесу, який дає змогу вчасно виявити відхилення та причини цих відхилень під час здійснення діяльності органами управління ОТГ.
ЯК ТРИРІВНЕНА МОДЕЛЬ		
3.	Л. П. Оленковська; В. К. Галіцин, О. П. Суслів та Н. К. Самченко; А. Ю. Шевяков та Г. Б. Клейнер	Моніторинг розглядають як трирівневу модель, де на першому рівні здійснюють заходи із планування; на другому – проводиться спостереження; на третьому – формуються заходи реалізації проєктів.
ЯК БЕЗПЕРЕРВНЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ		
4.	К. Вайс; Економічний енциклопедичний словник; В. Добренєков та А. Кравченко	Моніторинг є безперервним спостереженням за станом об'єкта, розвитком явища з метою визначення заходів стратегій соціально-економічного розвитку.

**Джерело: опрацювання автора.*

З огляду на загострення політичних і соціально-економічних проблем через війну росії проти України дедалі більше зростає необхідність керівників ОТГ в оперативній, своєчасній та достовірній інформації про результати реалізації стратегій їх соціально-економічного розвитку. Задоволення таких потреб залежить від вирішення багатьох важливих завдань, серед яких одним із найважливіших є організація моніторингу реалізації стратегій соціально-економічного розвитку ОТГ.

Єдиної думки стосовно сутності дефініції «організація моніторингу» дотепер немає. Але кожний підхід, запропонований дослідниками, не суперечить, а навпаки – доповнює один одного. Так, О. В. Гаври-

ленко визначає організацію й функціонування чіткої системи фінансового моніторингу як невіддільного елемента фінансової політики. Тому питання розвитку системи моніторингу доцільно розглядати не автономно, а як ланку в загальній системі заходів, спрямованих на вдосконалювання всього господарського й фінансового механізму (2019, с. 175).

Дслідник О. М. Дутченко зазначає, що організація моніторингу має передбачати наявність методичного забезпечення, збір та аналіз інформації, аналіз дотримання та виконання умов кредитного договору (2012, с.178).

Автор В. В. Коваленко описує організацію фінансового моніторингу як процес

ідентифікації даних, збереження відомостей, оновлення ідентифікаційних даних, фіксування відомостей та передавання відомостей учасниками фінансового моніторингу до спеціально уповноваженого органу (2012).

На думку О. В. Мудрака, організація моніторингу як інформаційний метод є невід'ємною частиною системи управління об'єктом, яка охоплює збір, представлення, обробку, передачу та зберігання інформації, пов'язаної з фактичним станом і вимірюванням міцності об'єкта (2014, с. 65).

Дослідник О. Р. Процишин визначає організацію моніторингу як комплекс механізмів практичної реалізації стратегії розвитку регіонів і при цьому застосовність тих чи інших методів та інструментів управління залежить від достовірності й оперативності оцінювання процесів, що відбуваються в регіонах (2012).

На думку О. О. Удалих, організація моніторингу повинна мати на меті контроль за показниками ефективності діяльності підприємств, підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю підприємств, а також своєчасне реагування на зміни системи зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на діяльність підприємств (2015).

Науковець О. В. Чепіжко зазначає, що організація моніторингу у часі й просторі утворює систему спостереження, сплановану у часі і просторі, оцінки і прогнозу стану середовища, які повторюються із заданою закономірністю (2012).

Дослідниця О. Ю. Чубукова та ін. характеризують процес аналізу, оцінки та планування використання інформації, отриманої в результаті моніторингу, як послідовність дій від визначення інформаційних потреб до використання інформаційних результатів (2011, с. 124).

Організація моніторингу містить проведення заходів з метою вирішення визначених проблемних питань: створення стратегії соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади; визначення меж управління нею тощо. Виконання таких завдань допоможе встановити належного рівня структури та якості моніторингу, виокремити інтереси управлінської ланки, зокрема ство-

рити інформаційну систему ОТГ. Отож, необхідно окремо визначити етапи організації моніторингу реалізації стратегій соціально-економічного розвитку територіальних громад, тому що вони охоплюють певні особливості (рис.).

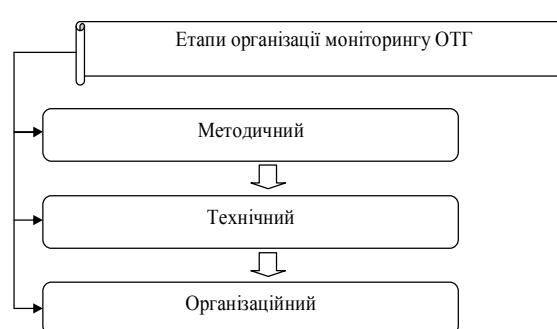

Рис. Етапи організації моніторингу ОТГ
Джерело: самостійно розроблено автором.

I етап організації моніторингу – методичний – уміщує вибір способів, методів, прийомів і визначення процедур для проведення спостереження, визначаючи форми робочої документації, систему показників, виокремлення інформаційних джерел, видів і форм звітності, розрахунків тощо;

II етап організації моніторингу – технічний – полягає у виборі засобів і форм збору інформації та інших даних, що відповідає визначеним завданням і цілям стратегії соціально-економічного розвитку ОТГ. Цей етап охоплює також визначення способів обробки отриманої інформації внаслідок збору (автоматизованого/неавтоматизованого), переліку і форм акумулювання інформаційних даних, створення порядку занесення записів у документи;

III етап організації моніторингу – організаційний – визначає порядок роботи відповідних експертів. Інакше кажучи, це процес організації здійснення моніторингу. Його сутність полягає у формуванні найбільш ефективної системи проведення спостереження із мінімальним залученням додаткових ресурсів, визначенні необхідної структури залучених експертів (розподіл обов'язків, обсягів і ділянки роботи), встановленні термінів виконання роботи, необхідних для переліку визначених робіт, тощо.

Висновки. Дослідження організації моніторингу соціально-економічного розвитку ОТГ доводить, що процес моніторингу становить багатовимірний процес безперервного нагляду за допомогою застосування наперед визначених показників, які характеризують стан і розвиток обраного об'єкта. Організація процесу проведення моніторингу соціально-економічного розвитку – це сукупність методів, способів і заходів для досяг-

нення наперед обраної мети. Щоби раціонально організувати процес проведення моніторингу, необхідно дотримуватися певної послідовності етапів його проведення. Так, до основних етапів організації моніторингу реалізації стратегій соціально-економічного розвитку територіальних громад належать: методичний, технічний та організаційний. Кожен із цих етапів містить свої особливості, цілі та засоби проведення.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Бланк, І. А., 2011. *Основи фінансового менеджменту*. Київ: Ніка-центр.
- Вайс, К. Г., 2000. *Методи дослідження програм та політики*: монографія. Київ: Основи.
- Ведунг, Е., 2003. *Оцінювання державної політики і програм*. Київ: Всеувіто.
- Гавриленко, О. В., 2019. Організація моніторингу і контролю економічних результатів в процесі управління аграрними підприємствами. *Український журнал прикладної економіки*, 4 (1), с. 127–134.
- Галіцин, В. К., Суслов, О. П. та Самченко, Н. К., 2013. Концептуальні засади моніторингу. *Бізнес-Інформ*, 9, с. 330–335.
- Гогвуд, Б. та Ган, Л., 2004. *Аналіз політики для реального світу*. Київ: Основи.
- Добреньков, В. І. та Кравченко, А. І., 2008. *Методи соціалістичного дослідження*. Київ: Всеувіто.
- Дутченко, О. М., 2012. Моніторинг кредитної операції як інструмент забезпечення ефективності проведення банківського кредитування. *Бізнес Інформ*, 2 (409), с. 173–175.
- Економічний словник*, 2006 [online] Доступно: http://library.nlu.edu.ua/poln_text/knigi/kondor/ekonomic_sl_2006.pdf [Дата звернення 09 листопада 2022].
- Єгоров, П. В. та Алексеєнко, Н. В., 2005. *Стратегічний моніторинг в управлінні фінансово-господарською діяльністю виробничих систем*: монографія. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд».
- Князєв, С. О., 2013. До питання формування системи показників моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів. *У світі наукових відкриттів*, 8, с. 30–34.
- Коваленко, В. В., 2012. *Методичні підходи до реалізації етапів фінансового моніторингу* [online] Доступно: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream.pdf> [Дата звернення 09 листопада 2022].
- Литвак, Б. Г., 2002. *Разработка управленческого решения*. Москва: Дело.
- Мудрак, О. В., 2014. Організація та вдосконалення системи екологічного моніторингу заповідних територій Поділля. *Науковий вісник НЛТУ України*, 24.5, с. 63–74.
- Оленковська, Л. П., 2015. Моніторинг виконання та оцінювання впровадження стратегічних планів міст. *Державне управління: удосконалення та розвиток* [online] Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_3_11 [Дата звернення 09 листопада 2022].
- Пакуліна, А. А. та Пакуліна, Г. С., 2016. Раціоналізація інформаційних потоків і вдосконалення системи показників соціально-економічного моніторингу розвитку регіону. *Траєкторія науки*, 2(7), с. 257–275.
- Пан, Л. В. та Романченко, Н. В., 2008. Стратегічний моніторинг як підсистема стратегічного управління підприємством. *Управління проектами, системний аналіз і логістика*, 5, с. 357–358.
- Процишин, О. Р., 2012. Проблеми реалізації моніторингу регіональних і місцевих стратегій. *Науково-технічний журнал* [online] Доступно: [http://ird.gov.ua/sep/sep20183\(131\)/sep20183\(131\)_032_PopadynetsN,ProtsyshynO.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20183(131)/sep20183(131)_032_PopadynetsN,ProtsyshynO.pdf) [Дата звернення 09 листопада 2022].

Удалих, О. О. Організація моніторингу економічної ефективності капіталовкладень в системі водопостачання промислових підприємств. *Ефективна економіка* [online] Доступно: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3821> [Дата звернення 09 листопада 2022].

Чепіжко, О. В., 2012. Системна концепція моніторингу геологічного середовища території північного Причорномор'я. *Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування* [online] Доступно: <http://liber.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/29449/1/64-66.pdf> [Дата звернення 09 листопада 2022].

Чубукова, О. Ю., Геселева, Н. В. та Синенко, О. І., 2011. *Інформаційний моніторинг*: навч. посіб. Київ: КНУТД.

Шевяков, А. Ю. та Клейнер, Г. Б., 1993. Соціально-економічний моніторинг: концепція, проблеми, перспективи. *Економіка та математичні методи*, 29/1, с. 5–14.

Якубів, В. М., Попадинець, Н. М. та Максимів, Ю. В., 2017. Моніторинг соціально-економічних процесів розвитку регіону: теоретичний і прикладний аспекти. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*, 13, с. 176–184.

Стаття надійшла 14.11.2022

